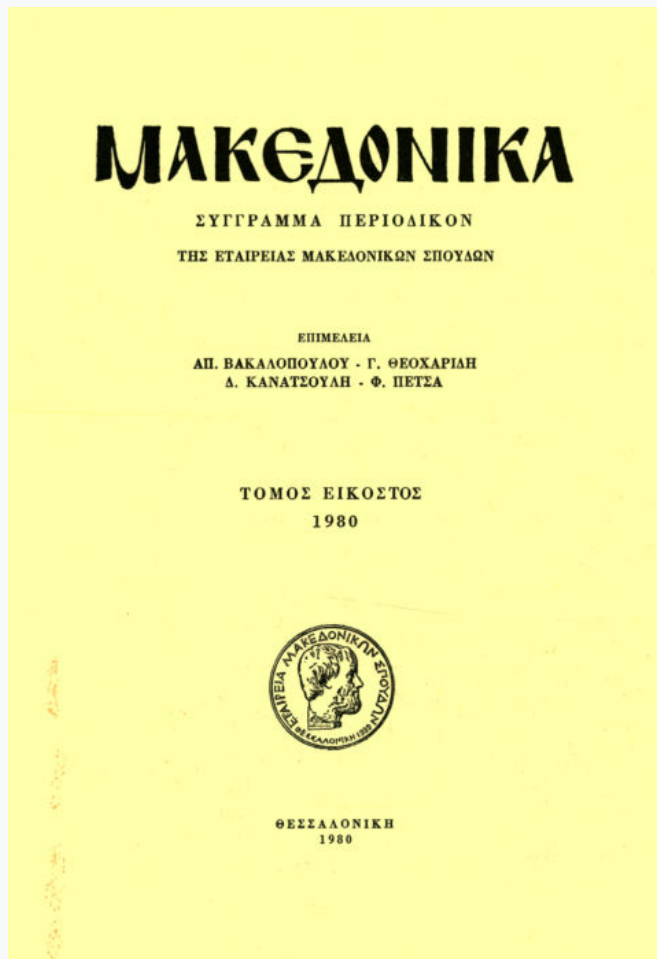

Μακεδονικά

Vol 20, No 1 (1980)

Άγνωστες ιστορικές ειδήσεις για τη Μακεδονία από τις Αμερικάνικες προξενικές εκθέσεις της Θεσσαλονίκης (1832-1840)

Γεωργία Ιωαννίδου-Μπιτσιάδου

doi: [10.12681/makedonika.411](https://doi.org/10.12681/makedonika.411)

Copyright © 2014, Γεωργία Ιωαννίδου-Μπιτσιάδου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Ιωαννίδου-Μπιτσιάδου Γ. (1980). Άγνωστες ιστορικές ειδήσεις για τη Μακεδονία από τις Αμερικάνικες προξενικές εκθέσεις της Θεσσαλονίκης (1832-1840). *Μακεδονικά*, 20(1), 343–367. <https://doi.org/10.12681/makedonika.411>

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΞΕΝΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1832-1840)

1. Ύνδιαφέροντα ἀρχειακά στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης καὶ γενικότερα γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ μακεδονικοῦ χώρου κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο 1832-1840 ἀντλοῦμε ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις τοῦ Ἀμερικανοῦ πρόξενου τῆς Θεσσαλονίκης W. B. Llewellyn¹. Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐρευνητῶν δὲν ἔχει στραφεῖ μέχρι σήμερα στὴ μελέτη τῶν ἀμερικανικῶν ἀρχείων, ποὺ ἀφοροῦν τὴ Μακεδονία στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ περιέχουν πολὺτιμες εἰδήσεις, ἐξίσου σημαντικὲς μ' ἐκεῖνες τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀρχείων, γιὰ τὴν πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ οικονομικὴ δομὴ τοῦ μακεδονικοῦ χώρου. Εἰδικότερα οἱ νέες πληροφορίες, ποὺ προσφέρει ὁ πρῶτος Ἀμερικανὸς πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης, καλύπτουν μὴ ἰδιαίτερη σκοτεινὴ περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία παρουσιάζει ὅμως τεράστιο ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ οἱ σχετικὲς εἰδήσεις εἶναι ἀκόμη λιγοστὲς καὶ διεσπασμένες στὰ διάφορα εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀμερικανικὰ ἀρχεῖα. Χαρακτηριστικὰ καὶ μόνο θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι οἱ ἐσωτερικὲς μεταρρυθμίσεις, ποὺ συντελοῦνται στὸν ὀθωμανικὸ χῶρο κατὰ τὴ δεκαετία 1830-1840², ἔχουν φυσικὰ ἀνάλογες συνέπειες καὶ στὶς συνθήκες διαβίωσης τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καθὼς καὶ στὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωση τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτοῦ χώρου³. Πραγματικὰ εἶναι ὀρθὸ νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι κάθε ἀξιόλογη προσπάθεια γιὰ τὴ διερεύνηση τῶν βα-

1. Department of State (DS), Microcopy No. T-414, Despatches from United States Consuls in Salonica, 1832-1840, role I, vol. 1, July 1832-November 6, 1840.

2. Βλ. σχετικὰ E. d. Engelhardt, *La Turquie et la Tanzimat ou Histoire des Reformes dans l'Empire Ottoman*, Paris 1882, σσ. 35-37, Kemal Karpat, *The Transition to a Multiparty System*, Princeton, New Jersey 1959, σ. 10 ὅπου καὶ βιβλιογραφία, Wilhelm Miller, *The Ottoman Empire and its successors 1801-1927*, London 1966, σ. 141, ὀλόκληρη τὴ μελέτη τοῦ Roderic Davison, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Princeton, New Jersey 1963, Stanford J. Shaw-Ezel Kurul Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. 11, *Reform Revolution and Republic, The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, London 1977, σσ. 59-61.

3. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, *Οικονομικὴ λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου*, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 28-30.

σικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς κρίσιμης αὐτῆς δεκαετίας μὲ βάση τὸ ξένο ἀρχεῖο ὑλικό, ποὺ περιέχει πολὺτιμες ἐνδείξεις γιὰ τὸν ἀντίκτυπο τῶν ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτων) στὴ Μακεδονία, πρέπει νὰ θεωρεῖται ἰδιαίτερα εὐπρόσδεκτη γιὰ τὴ διαφώτιση τῆς ἱστορικής δομῆς τοῦ μακεδονικοῦ χώρου. Ἡ ἔρευνα τῶν σημείων αὐτῶν προσέλκυσε ἰδίως τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἀμερικανῶν προξένων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται στὶς ἐκθέσεις τους ἀναλυτικὰ γιὰ τὴν κατάσταση, ποὺ ἐπικρατοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Οἱ κρίσεις τους εἶναι ἀντικειμενικὲς καὶ ἀντικατοπτρίζουν τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἰδιαίτερα οἱ σχετικὲς παρατηρήσεις τοῦ Ἀμερικανοῦ πρόξενου τῆς Θεσσαλονίκης διαφωτίζουν ἄγνωστες πτυχὲς τῆς ἱστορικής ἐξέλιξης τοῦ μακεδονικοῦ χώρου καὶ εἶναι δυνατό νὰ διασταυρωθοῦν μὲ τὶς πληροφορίες τῶν Γάλλων, Ἀγγλων καὶ Αὐστριακῶν προξένων τῆς Μακεδονίας.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι μὲ τὴν ἐξάντληση τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ τῶν ἀμερικανικῶν ἀρχείων, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας 1830-1840, συμπληρώνεται τώρα ἡ γενικὴ εἰκόνα τοῦ γεωγραφικοῦ αὐτοῦ χώρου κατὰ τρόπο ἀναλυτικὸ καὶ ἐμπεριστατωμένο.

2. Οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες ἀντιπροσωπεύονται διπλωματικὰ στὸ ἑλληνικὸ κράτος γιὰ πρώτη φορὰ στὰ 1838 μὲ τὸ διορισμὸ τοῦ Γεώργιου Α. Περδικάρη ὡς πρόξενου τῶν Η.Π.Α. στὴν Ἀθήνα¹. Στὴ Θεσσαλονικὴ διορίστηκε ἐπίσημα πρῶτος Ἀμερικανὸς πρόξενος ὁ W. B. Llewellyn στὶς 26 Ἰανουαρίου 1835². Ὡς τότε ἐξασκοῦσε ὁ ἴδιος χρέη προξενικοῦ πράκτορα καὶ ὑπαγόταν διοικητικὰ στὸ προξενεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐκθέσεις τοῦ Llewellyn, ποὺ εἶναι γραμμένες ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1832 μέχρι τὸ Νοέμβριο τοῦ 1840 ἀπευθύνονται, ὅσες εἶναι γραμμένες ὡς τὸ διορισμὸ του πρὸς τὸν Ἀμερικανὸ ἐπιτετραμμένο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ οἱ μεταγενέστερες πρὸς τὸν Ἀμερικανὸ ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν John Forsyth. Διερμηνέας τοῦ ἀμερικανικοῦ προξενεῖου διορίστηκε τὴν 1η Ἰανουαρίου 1832 ὁ Γρηγόριος Γεωργάνογλου καὶ ἀρχιγραμματέας ὁ Leonidas Charnaud τὴν 1η Φεβρουαρίου 1832³.

1. Δημητρίου Γ. Σερεμέτη, Πληροφορία περὶ Μακεδονίας ἐκ τῶν ἀμερικανικῶν ἀρχείων (Ἀναφορὰ προξένων), Θεσσαλονικὴ 1974, σσ. 6-9, γιὰ τὴν ἀπαρχὴ ἀμερικανο-ελληνικῶν διπλωματικῶν σχέσεων βλ. γενικὰ στοῦ Stephen G. Xydīs, Diplomatic Relations between the United States and Greece 1868-1878, «Balkan Studies» 5¹(1964)47-62.

2. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 8, Θεσσαλονικὴ, 31 Ὀκτωβρίου 1835.

3. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 23, Θεσσαλονικὴ, 15 Μαρτίου 1837.

3. Μεγάλο ενδιαφέρον δείχνει ο Άμερικανός πρόξενος για την ανάπτυξη άπευθείας εμπορικών σχέσεων μετ' αμερικανικών λιμανιών με τη Θεσσαλονίκη και για την προώθηση τών αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων την εποχή εκείνη στο γεωγραφικό χώρο τής Μακεδονίας¹. Άξιοιολογώντας στις εκθέσεις του την εμπορική σημασία τής Θεσσαλονίκης, για την όποια σημείωνε ότι μετά την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη αποτελούσε τὸ σημαντικότερο λιμάνι τής Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας², ἐπισημαίνει στὴ συνέχεια τὰ οικονομικά πλεονεκτήματα, ποὺ θὰ προέκυπταν γιὰ τὸ ἀμερικανικὸ ἔμπόριο ἀπὸ τὴν εἰσροὴ ποικίλων προϊόντων τών Ἠνωμένων Πολιτειῶν στὸ μακεδονικὸν χώρο καὶ τὴν προμήθεια πρώτων ὑλῶν γιὰ τὶς βιομηχανικὲς ἀνάγκες τών. Σ' ἐπιστολὴ γραμμῆν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη στὶς 14 Ὀκτωβρίου τοῦ 1835 σημειώνει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: «You will perceive, Sir, by the enclosed return, that the Import Trade from all quarters, except America, is progressively increasing, and I hope that the report which I shall have the honor of addressing, in the course of a few days to the Department of state may be the means of making known to the merchants of the United States that Salonica might offer them a remunerating market for colonial produce and manufactures, equal at least, if not better, than any other in the Levant, as regards prices and the general solidity of purchasers, and perhaps, you might also be pleased to aid my humble endeavours in this instance by making mention, occasionally, in your despatches to Government that the commercial Interests in shipping goods to a foreign market of American Merchants would be benefited in making a trial at Salonica as well in Imports as Exports of produce»³.

Μεγάλῃ ἀπογοήτευσῃ αἰσθάνεται ὁ Ἄμερικανός πρόξενος ἀπὸ τὴν παρουσία τών εὐρωπαϊκῶν πλοίων στὸ λιμάνι τής Θεσσαλονίκης, τὰ ὁποῖα μεταφέρουν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ διάφορα βιομηχανικὰ καὶ ἀποικιακὰ προϊόντα. Θλίβεται ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν παντελὴ ἀπουσία ἀμερικανικῶν πλοίων, ἐνῶ θὰ μπορούσαν καὶ ἐκεῖνα νὰ ἐγκαινιάσουν στενὲς ἐπαφὲς μετ' τὴ Θεσσαλονίκη⁴. Ἡ εὐρωπαϊκὴ οικονομικὴ διείδυση, ποὺ ἐντατικοποιεῖται στὸν ὀθωμανικὸ

1. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ἐπιτετραμμένον τῶν Η.Π.Α. στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀρ. 4, Θεσσαλονίκη, 14 Ὀκτωβρίου 1835, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 8, Θεσσαλονίκη, 31 Ὀκτωβρίου 1835.

2. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 22, Θεσσαλονίκη, 15 Μαρτίου 1837.

3. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν ἐπιτετραμμένον τῶν Η.Π.Α. στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀρ. 4, Θεσσαλονίκη, 14 Ὀκτωβρίου 1835.

4. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, Θεσσαλονίκη, ἀρ. 8, 31 Ὀκτωβρίου 1835, ἀρ. 25, 15 Μαρτίου 1837, ἀρ. 38, 29 Ἰανουαρίου 1838.

χώρο κυρίως μετά την ύπογραφή της αγγλο-τουρκικής εμπορικής σύμβασης Balta Liman (1838)¹, είχε σά συνέπεια τή μαζική συσσώρευση αγγλικών βιομηχανικών προϊόντων στο λιμάνι τής Θεσσαλονίκης². Μόλις δμως στά 1830 άναφέρεται ή πρώτη άμερικανο-τουρκική εμπορική συμφωνία, που προέβλεπε τήν παροχή ειδικών διευκολύνσεων για τήν άνάπτυξη τών άμερικανικών οικονομικών συμφερόντων στόν όθωμανικό χώρο³. Άντίθετα, όπως είναι γνωστό, τά ευρωπαϊκά κράτη είχαν πετύχει ήδη άπό τό πρώτο μισό του 16ου αιώνα τήν παροχή σημαντικών εμπορικών προνομίων και είχαν έγκαινιάσει στενές εμπορικές έπαφές με τήν Τουρκία⁴. Σύμφωνα λοιπόν με τήν άμερικανο-τουρκική συνθήκη εμπορίου και ναυτιλίας στά 1830, οί Άμερικανοί έμποροι, οί όποιοί ήταν έγκατεστημένοι στά έδάφη τής όθωμανικής επικράτειας, θά ήταν ελεύθεροι νά χρησιμοποιούν ως εμπορομεσίτες για τίς έμπορικές υποθέσεις τους πρόσωπα κάθε έθνικότητας και θρησκείας, όπως συνέβαινε και με τούς εμπόρους τών ευρωπαϊκών κρατών. Τά άμερικανιά εμπορικά σκάφη θά μπορούσαν νά κινούνται με άπόλυτη ασφάλεια και ευχέρεια σέ διάφορες περιοχές τής όθωμανικής αυτοκρατορίας και θά είχαν τό δικαίωμα νά διέρχονται μέσα άπό τά Στενά και νά πλέουν στόν Εϋξεινο Πόντο⁵. Έτσι έξηγεΐται λοιπόν άφενός ή ζωσηρή επιθυμία του Llewellyn για τήν πραγματοποίηση άμσων εμπορικών επαφών Ήνωμένων Πολιτειών και Θεσσαλονίκης και άφετέρου ή άποστολή λεπτομερών εκθέσεων στό ύπουργείο του, που άφορούσαν τήν εμπορική κίνηση τής Θεσσαλονίκης⁶. Για τήν άποτελεσματικότερη ένασκηση τών προ-

1. V. J. Puryear, *International Economics and Diplomacy in the Near East. A Study of British Commercial Policy in the Levant, 1834-1853*, Stanford, California 1935, σσ. 123-125, L. Levi, *History of British Commerce and the Economic Progress of the British Nation, 1763-1870*, London 1872, σσ. 358-435, Oya Koyun, *The Advent and Consequences of Free Trade in the Ottoman Empire (19th century)*, «Etudes Balkaniques» 2(1971) 48-50, Maria Todorova, *The Establishment of British Consulates in the Bulgarian Lands and British Commercial Interests*, «Etudes Balkaniques» 4(1973) 80-81.

2. Κωνστ. Βακαλόπουλου, *Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και του θρακικού χώρου*, σ. 17.

3. Νίκου Ψυρούκη, *Ίστορία τής άποικιοκρατίας, Τό μεσουράνημα*, Άθήνα 1977, τ. 3, σ. 69.

4. Ειδικότερα για τίς γαλλο-τουρκικές διομολογήσεις του 1535 βλ. τή μελέτη τής Έλένης Κούκου, *Αί διομολογήσεις και ή γαλλική προστασία εις τήν Άνατολήν 1535-1789*, Άθήνα 1967, όπου και ή σχετική βιβλιογραφία.

5. Γεωργίου Τ. Κόλια, *Αί Ήνωμένα Πολιτεία τής Άμερικής εις τήν Μεσόγειον (1775-1830)*, Β'. Αί διαπραγματεύσεις πρós σύναψιν τής πρώτης Άμερικανο-τουρκικής συνθήκης (1830), Άθήνα 1960, σσ. 112-113.

6. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενείο Θεσσαλονίκης πρós τόν Ύπουργό τών Έξωτερικών, άρ. 13, Θεσσαλονίκη 29 Άπριλίου 1836. Ο Llewellyn στίς γενικές παρατηρή-

ξενικών καθηκόντων ο Άμερικανός πρόξενος διατηρούσε πολύ φιλικές σχέσεις με τους Ευρωπαίους συναδέλφους του, και όπως ο ίδιος τονίζει, διαδραμάτιζε ειρηνικό ρόλο στις συχνές διαφωνίες τους¹.

4. Από το περιεχόμενο των ειδήσεων του Llewellyn γύρω από την εμπορική κίνηση της Θεσσαλονίκης κατά τη χρονική περίοδο 1832-1840 είναι δυνατό να έχουμε μια πλήρη εικόνα για το μέγεθος του εξωτερικού εμπορίου της πόλης αυτής, για τις διακυμάνσεις του εισαγωγικού και του εξαγωγικού εμπορίου της και τους άμεσους και έμμεσους παράγοντες που το επηρέαζαν, όπως οι ταραχές στην Άλβανία, ή πανώλης κατά τους τελευταίους μήνες του 1835 και άρχες του 1836, ή πυρκαϊά της πόλης στα 1839, ή πειρατική δραστηριότητα των ελληνικών πλοίων, οι διεθνείς οικονομικές κρίσεις, καθώς και για τη διακίνηση των διαφόρων εμπορικών πλοίων και το είδος των προϊόντων, τα οποία μετέφεραν².

Είναι γεγονός ότι κατά τη χρονική περίοδο 1830-1834 το εξωτερικό εμπόριο της Θεσσαλονίκης αποτελεί «σκιά μόνο της παλιάς ευημερίας της πόλης», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γάλλος πρόξενος της Θεσσαλονίκης Ch. Ed. Guys, ο οποίος απαριθμεί παρακάτω τους βασικούς λόγους της παρακμής του: «1) τη φυγή των Έλλήνων μεγαλεμπόρων κατά την ελληνική επανάσταση του 1821· 2) το δημοσιονομικό σύστημα, που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή αύξηση των φόρων. Έτσι, ενώ άλλοτε οι κάτοικοι της Μακεδονίας πήγαιναν στη Θεσσαλονίκη για να προμηθευτούν διάφορα είδη προϊόντων, που τους ήταν χρήσιμα για να τα πουλήσουν στις περιοχές τους, τώρα η πραγματοποίηση της επιβολής έκτακτων φορολογιών στα εμπορεύματα κατά την εισαγωγή και εξαγωγή τους είχε σαν αποτέλεσμα να προτιμούν οι έμποροι τα σύνορα της Αυστρίας, του Δυρράχιο και άλλα μέρη, όπου δεν ύφίστανται τελωνειακοί φόροι· και 3) τη σταθερή πτώση

σεις του αναφέρει: «The annexed Half Yearly Return, to 31 December last, of the arrival and departure of Foreign Vessels, at and from this port, does not include any belonging to the United States, it, however, presents a considerable increase in greek shipping, which may now, with trifling competition, be considered as exclusively in possession of the immediate carrying trade, and which, from the commercial enterprise and great economy of Greek merchants and ship owners may probably soon be extended to more distant countries. Unconnected with the subjoined Return there have arrived within the last six months, forty eight Turkish vessels from Constantinople with troops and Government stores, they return cargoes of which consisted generally of grain and construction timber for supplying the wants of that Capital in these articles».

1. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενείο Θεσσαλονίκης προς τον Ύπουργό των Έξωτερικών, άρ. 15, Θεσσαλονίκη, 29 Άπριλίου 1836.

2. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενείο Θεσσαλονίκης προς τον Ύπουργό των Έξωτερικών, Θεσσαλονίκη, διάφορες εκθέσεις του Άμερικανού προξένου στα 1835, 1836, 1837, 1838, 1839 και 1840.

της παραγωγής του μαλλιού, του καπνού και του βαμβακιού. Η μείωση της παραγωγής του μαλλιού είναι αρκετά σημαντική, αφού άλλοτε παράγονταν το χρόνο 350.000-400.000 οκάδες, ενώ την εποχή αυτή μόλις έφθαναν τις 150.000-170.000. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην έλλειψη φροντίδας για τη συστηματική καλλιέργειά του, που την έχουν αναλάβει τώρα αποκλειστικά οι Τούρκοι, καθώς και στη βαριά φορολογία (18 παράδες την οκά και ένα πρόσθετο 10%), ή οποία έχει ως αποτέλεσμα να μεταφέρεται και να πουλιέται ο καπνός σε άλλα εμπορικά κέντρα. Μόνο η εξαγωγή του μεταξιού παρουσιάζει ιδιαίτερη άνοδο την εποχή αυτή εφόσον και η βελτίωση της καλλιέργειάς του συμβάλλει στη δημιουργία περισσότερων εργαστηρίων επεξεργασίας του στη Θεσσαλονίκη»¹.

Αυτή είναι πραγματικά σε γενικές γραμμές ή εικόνα, που παρουσιάζει το εξαγωγικό εμπόριο της Θεσσαλονίκης στις αρχές της δεκαετίας 1830-1840. Στόν τομέα του εισαγωγικού εμπορίου, ο οποίος εμφανίζεται ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, βασικότερα προϊόντα παραμένουν ο καφές, ή ζάχαρη, ή κανέλλα, το πιπέρι, το άλατι, ο σίδηρος, τὰ άγγλικά βαμβακερά, τὰ ιταλικά φέσια του Λιβόρνου, ή πυρίτιδα, τὰ γυαλικά σκεύη, τὸ μαλακό βελούδο και άλλα διάφορα ύφασματα. Στὸ εισαγωγικό εμπόριο της Θεσσαλονίκης, ή Αυστρία κάλυψε στὰ 1837 τὸ 50% τῶν εξαγωγῶν τοῦ καφέ και ή Ἄγγλία τὸ 50% στὸ σίδηρο, ένα ανάλογο ποσοστὸ στὰ νήματα και τὸ 80% στὰ βιομηχανικά προϊόντα. Στόν εξαγωγικό τομέα ή Τουρκία ἀπορρόφησε τὸ 50% τῶν δημητριακῶν και ή Ἄγγλία τὸ 20%. Τὸ 70% τῶν εξαγωγῶν τοῦ μεταξιού εισηγήγε ή Γαλλία και ή Ἄγγλία τὸ 55% τῶν βαμβακερῶν². Ὡς πρὸς τὴν κίνηση της ναυσιπλοΐας στὸ λιμάνι της Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ συντριπτικὴ εἶναι ή πλειοψηφία τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, που χρησιμοποιοῦν τὴ Σύρα σὰν τὸ σημαντικότερο διαμετακομιστικὸ κέντρο³, και ή ταυτόχρονη παρουσία τῶν τουρκικῶν, ἀγγλικῶν, αὐστριακῶν και ὀρισμένων γαλλικῶν πλοίων. Στὸ παράρτημα της εργασίας μου παραθέτω ὀρισμένες ἐνδιαφέρουσες ἐκθέσεις τοῦ Ἀμερικανοῦ προξένου Llewellyn, ὅπου ἐκτίθεται ἀναλυτικὰ ή κατάσταση τοῦ ἐξωτερικοῦ εμπορίου της Θεσσαλονίκης με λεπτομερεῖς ἐνδεικτικὸς πίνακες για τις ἐτήσιες διακυμάνσεις του.

5. Ὅπως και οἱ Εὐρωπαῖοι συνάδελφοί του⁴, ἔτσι και ὁ Ἀμερικανὸς

1. Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, Τὸ εμπόριο της Θεσσαλονίκης 1796-1840 (Σύμφωνα με ἀνέκδοτες ἐκθέσεις Εὐρωπαϊῶν προξένων), «Μακεδονικὰ» 16 (1976) 106-107.

2. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 37, Θεσσαλονίκη, 29 Ἰανουαρίου 1838.

3. Ἀνδρέα Θεοδ. Δρακάκη, Ἱστορία τοῦ οἰκισμοῦ της Ἐρμουπόλεως (Σύρας), Ἀθῆνα 1979, τ. 1 (1821-1825), 226-227.

4. Κωνστ. Βακαλοπούλου, Τὸ εμπόριο της Θεσσαλονίκης 1796-1840, σ. 106.

πρόξενος διαπιστώνει τη στάσιμη κατάσταση, στην οποία βρισκόταν το έξωτερικό εμπόριο της Θεσσαλονίκης στις αρχές του 1830-1840. Το γεγονός αυτό δεν όφειλόταν μόνο στις συγκυρίες της εποχής, αφού οι έμποροι είχαν τώρα τη δυνατότητα να προμηθευτούν τα προϊόντα τους και σ' άλλα λιμάνια του θωμανικού χώρου, πράγμα που δεν συνέβαινε παλαιότερα, αλλά κυρίως στη δημοσιονομική πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης, όπως παρατηρεί ο Llewellyn, δηλαδή στη συνεχή επιβολή φόρων σε διάφορα προϊόντα εκ μέρους των ντόπιων Τούρκων πασάδων, στην έκμετάλλευση των γεωργών και στις άμπολλες καταχρήσεις των τουρκικών αρχών. Έτσι αναφέρει π.χ. ότι το μονοπώλιο του εμπορίου των τροφίμων βρισκόταν στα χέρια του πασά της Θεσσαλονίκης, ο οποίος εμπόδιζε την εξαγωγή τους παρά την πλούσια παραγωγή και επέβαλε αυθαίρετα το ύψος της τιμής τους¹. Ο πίνακας της σ. 350 δείχνει ακριβώς τη μέση τιμή των σημαντικότερων εξαγωγικών προϊόντων της Θεσσαλονίκης στα 1836 και το ύψος των δασμών, στους οποίους υπόκεινταν από την αγορά μέχρι τη φόρτωση.

6. Ένα άλλο ζήτημα, το οποίο άπασχόλησε τον Άμερικανό πρόξενο της Θεσσαλονίκης, αλλά και το Γάλλο συνάδελφό του Ch. Ed. Guys, ήταν ο συναγωνισμός των Έλλήνων εμπόρων και η κυριαρχία του ελληνικού εμπορικού ναυτικού στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης στις αρχές της δεκαετίας 1830-1840. Οι Έλληνες έμποροι είχαν κατορθώσει να προμηθεύονται τα προϊόντα τους στους τόπους παραγωγής ολόκληρου του μακεδονικού χώρου και να τα διαθέτουν έπειτα σε επικερδείς τιμές στους Ευρωπαίους ανταγωνιστές τους, οι οποίοι τα έπαιρναν από δεύτερο χέρι και έχαναν φυσικά ένα μεγάλο ποσοστό από τα κέρδη τους². Η παρουσία των ισχυρών ελληνικών και έβραϊκών εμπορικών οίκων της Θεσσαλονίκης, που δέσποζαν στο μακεδονικό χώρο στα μέσα του 19ου αιώνα, διευκόλυνε τους εκπροσώπους τους να παραλαμβάνουν επίσης σε χαμηλές τιμές τα ευρωπαϊκά προϊόντα και να τα προωθούν με έμπειρία και ταχύ ρυθμό στις διάφορες εμποροπανηγύρεις της Μακεδονίας, γεγονός, το οποίο αφαιρούσε από τους Ευρωπαίους εμπόρους σημαντική πρωτοβουλία από τη δραστηριότητά τους. Έβλεπαν λοιπόν τώρα ότι ήταν άδύνατο να συναγωνιστούν με τους Έλληνες και τους Έβραίους συναδέλφους τους και αισθάνονταν ανήμποροι ν' αντιδράσουν. Το ελληνικό εμπορικό δαιμόνιο είχε κατορθώσει να υπερκεράσει τον ευρωπαϊκό παράγοντα και άργότερα σε συνάρτηση με τις ευνόικες συνέπειες, που προέκυψαν από τη συνθήκη Balta-Liman (1838) και την εφαρμογή του

1. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενείο Θεσσαλονίκης προς τον Ύπουργό των Έξωτερικών, άρ. 18, Θεσσαλονίκη, 10 Αυγούστου 1836.

2. D. S. Microcopy, No. T-414, Ό Γάλλος Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη προς τον Άμερικανό Πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη, άρ. 18, 10 Αυγούστου 1836.

<i>Produits</i>	<i>Prix moyen</i>	<i>Total per cent</i>
laine	P. 5 l'ocque	12.. 1/2 %
coton	5	10.. %
fine	200	5.. %
ordinaire	120..	27.. 1/4 %
jaune	15..	8.. 1/2 %
miel	2..	12.. 1/2 %
tabac	1.. 1/2	40.. %
de		13.. 1/5 %
mouton	3 l'une	19.. %
agneau	2 1/2	13.. 1/3 %
lin	1 l'ocque	25.. %
sissame	80.. le kilo	11 1/2 % ¹
chanvre	1/2.. l'ocque	

Douane d'entrée, Intissap 15/40 .. l'ocque,
Mourourié, Roussandié, Cantarié P. 10¹/₂
le Quintal, Douane de sortie 13.. 1/3/40... le quintal..

Douane d'entrée, de sortie .. P. 56 2/4 .. le

Ch.. de 110 ocques

Douane de sortie P. 10.. l'ocque

Douane d'entrée, de sortie P. 10 l'ocque, Bédéat,
Intissap, Miri

P. 18.. 2/4 l'ocque Douane de sortie 4 P. l'ocque

Douane d'entrée, de sortie P. 1.. 1/4 l'ocque

idem

Douane d'entrée et de sortie 22/40.. l'ocque,

Bédéat 4/40.. l'ocque

Douane d'entrée et de sortie 16/40.. la peau,

idem idem 19/40 idem

idem idem 5 1/3 /40.. l'ocque

idem idem P. 20.. le kilo

idem idem 2.. 1/3 /40 l'ocque

1. D. S. Microcopy, N^o T-414, Ο Γάλλος Πρόξενος Guys στη Θεσσαλονίκη, προς τόν Ἀμερικανό Πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη ἄρ. 18, 10 Ἀγριούστου 1839. Οἱ λέξεις τῆς πρώτης στήλης εἶναι δουανήγνοιες καί συμπληρωθέντες.

Σύμφωνα μέ τά ἀμερικανικά ἀρχεῖα, ἡ ὁκιά ἦταν ἴση πρὸς 2 2/4 πίκουινς Ἀγγλίας. Τό κιντάλ ἀντιστοιχοῦσε σχεδόν πρὸς 124 πίκουινς Ἀγγλίας ἢ πρὸς 44 ὁκάδες. Οἱ ὁσαμιοι φορτώσεως στή παραπάνω ἐμπορεύματα κωμαιοῦνταν ἀπὸ 5 μέχρι 40%.

Γκιουλχανέ Χάτι Σεριφ (1839) στη Μακεδονία, κυριάρχησε σ' όλοκληρο τὸ μακεδονικὸ χῶρο¹.

Σημαντικὴ ὄθηση στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Μακεδονίας καὶ στὴν πάταξη τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων πασάδων ἔδωσαν ἐπίσης οἱ πρῶτες διοικητικὲς μεταβολές ποὺ παρατηροῦνται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὸν ὀθωμανικὸ χῶρο καὶ τὶς ὁποῖες ἐπισήμαιναν ἰδιαίτερα οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ πρόξενοι. Οἱ διοικητικὲς αὐτὲς μεταρρυθμίσεις ἐντάσσονται, ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὴ λήψη οὐσιαστικῶν μέτρων ἀπὸ τὴν Πύλη στὰ πλαίσια τῶν ἐσωτερικῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ Τανζιμάτ². Σ' ἐπιστολὴ τοῦ γραμμένην στὶς 24 Αὐγούστου τοῦ 1837³ ὁ Llewellyn ἀνακοινώνει τὴν ἀφίξη τοῦ νέου διοικητῆ τῆς Θεσσαλονίκης Μουσταφᾶ πασᾶ, πρῶην διοικητῆ Ἀδριανουπόλεως, τὴν κατάργηση τῶν πολυαριθμῶν πασαλικιῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἐνσωμάτωσή τους σὲ πέντε μεγάλες διοικητικὲς μονάδες, τὰ «feriks»⁴, δηλαδὴ τῆς Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Βερατίου, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἔτσι ἡ νέα διοίκηση τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ὁ ὁποῖος διαδέχθηκε τὸν Ἰμπραὴμ πασᾶ, συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴ δημιουργία τῆς νέας διοικητικῆς μονάδας «ferik» τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ εἶδηση αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ δὲν ἀναφέρεται, ὅσο ξέρο, στὶς ἐκθέσεις τῶν Εὐρωπαίων προξένων τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ νέος «ferik», δηλ. ὁ Μουσταφᾶ πασᾶς, διόρισε νέο διοικητῆ τῆς πόλης τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἐξέφ Μεχμέτ Ἐφένδη, τοῦ ὁποῖου τὸ διορισμὸ ἐνέκρινε καὶ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις⁵.

Γεγονὸς εἶναι ἀκόμη ὅτι ἡ διοίκηση τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ ὑπῆρξε περισσότερο ἀνεκτικὴ γιὰ τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μακεδονίας παρὰ ἐκείνη τοῦ προκατόχου τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ, ὁ ὁποῖος, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ διαταγὴ τῆς Πύλης τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1836, ἐξανάγκασε τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους τῆς Θεσσαλονίκης νὰ παραμείνουν στὴν πόλη μόνον μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ ραγιᾶ ἢ ἀλλιῶς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ τουρκικὸ ἔδαφος⁶. Τὸ μέτρο αὐτὸ, τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Ἀμερικανὸ πρόξενο καὶ ἀποτελεῖ ἀποκαλυπτικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς

1. Κ. Βακαλοπούλου, Οἰκονομικὴ λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ τοῦ θρακικοῦ χῶρου, σ. 20.

2. R o d. D a v i s o n, Reform in the Ottoman Empire 1856-1876, σσ. 35-46.

3. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 34, Θεσσαλονίκη, 24 Αὐγούστου 1837.

4. S. S h a w - E. S h a w, History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, τ. 2, σ. 39.

5. Ὁ.π.

6. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 20, Θεσσαλονίκη, 19 Σεπτεμβρίου 1836.

Θεσσαλονίκης στά μέσα τῆς δεκαετίας 1830-1840, φαίνεται ὅτι τρομοκράτησε τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς πόλης καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνους, ποὺ ἀπολάμβαναν τὴν εὐρωπαϊκὴ προστασία καὶ ἀνήκαν στὴν κατηγορία τῶν «μπερατλήδων» (προστατευομένων)¹. Πραγματικὰ ὁ Ἰμπραὴμ πασὰς κράτησε ἰδιαίτερα ἀπειλητικὴ στάση ἀπέναντί τους. Τελικὰ 19 μόνο Ἕλληνες ἔμποροι, ὅσοι εἶχαν μεγάλη οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια καὶ φυσικὰ ἀνάλογα συμφέροντα, δηλώθηκαν στὶς τουρκικὲς ἀρχὲς σὰ «ραγιαῖδες», ἐνῶ ἄλλοι 250 προετοιμάζονταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ τουρκικὸ ἔδαφος. Ἕνας μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς προσπάθησε νὰ δωροδοκῆσει τὸν Ἀμερικανὸ πρόξενο, γιὰ νὰ τὸν διορίσει διερμηγνέα στὸ προξενεῖο του καὶ νὰ ἀποφύγει τὴν ἀπέλαση, ἀλλὰ ὁ Ἀμερικανὸς ἐκπρόσωπος ἀρνήθηκε νὰ τοῦ παράσχει τὴ διπλωματικὴ προστασία του. Ἀντίθετα οἱ Εὐρωπαῖοι πρόξενοι τῆς Θεσσαλονίκης κράτησαν διαφορετικὴ στάση στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ δέχθηκαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἀπειλητικὴν διαθέσει τοῦ πασὰ τῆς πόλης². Στὴ συνέχεια δημοσιεύουμε ὀρισμένα ἔγγραφα ἀπὸ τὰ ἀμερικανικὰ ἀρχεῖα διατηρώντας τὴν ὀρθογραφία τῶν χειρογράφων.

ΕΓΓΡΑΦΑ

1

No 18

Honorable John Forsyth
Secretary of State

Salonica-August 30 1836

Sir,

I have the honor of transmitting, herewith, the half yearly return of the arrival and departure of foreign and turkish vessels, ending the 30th June amongst-which no American shipping appears.

During the last eight months the import trade has much suffered owing to the existence of the plague in town and particularly so in the interior, where some consuming villages have become nearly depopulated. The numerous fairs, which were for-

1. Γιὰ τὸ θεσμὸ τῶν προστατευομένων βλ. γενικὰ στοῦ Π. Κοντογιάννη, Οἱ Προστατευόμενοι, «Ἀθηνᾶ» 29(1917)3-160, 30(1919)17-102. Πρβλ. στοῦ Ἀ. π. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1968, σσ. 282, 445, 542, τοῦ Ἰ. Δ. Ἰοῦ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Τουρκοκρατία 1669-1812, Ἡ οἰκονομικὴ ἄνοδος καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ Γένους, Θεσσαλονίκη 1973, τ. 4, σσ. 203-204, Νίκου Ψυροῦκη, Τὸ Νεοελληνικὸ παροικιακὸ φαινόμενο, Ἀθήνα 1975, ἔκδοση β', σ. 54.

2. D. S. Microcopy, No. T-414, Προξενεῖο Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀρ. 20, Θεσσαλονίκη, 19 Σεπτεμβρίου 1836.

merly well attended, have, in consequence, been partly abandoned; and the rest. It is at present, an overstocked market attended with forced sales. The plague, however, having nearly, if not altogether, disappeared, business may soon resume its wonted activity, and partially relieve the holders of importations from the loss to which they were otherwise exposed. The importers of manufactures must have been sacrificed to a very considerable extent in order to meet their engagements, although but few failures have occurred which may be attributed in a great measure, to the support which the Jew Merchants, who are the largest speculators, receive from each other, in case of mercantile misfortunes. The recent monopoly of coffee has created much dissatisfaction but hopes are entertained of its early discontinuance complaints also are general respecting the abuses to which commerce is subjected owing to the venality of the Turkish Agents. The French Ambassador has taken this matter into consideration and enclosed, I have the honor of transmitting copy of the report made by order of the French Consul at this place, which may prove the means for fixing a tariff upon a basis sufficiently correct for guiding future commerciale operations, as well in imports as in exports, without which no positive calculation can be made. This, Sir, leads me to place before you, the absence of American commercial enterprize, for Salonica, the markets of which consume a very considerable portion of colonial produce and other articles of a description furnished direct from the United States all of which are imported through second and third hands at a heavy additional expense. I would therefore respectfully submit for your consideration the following question, namely: «If imports from America, in American vessels, are sent to Trieste, Smyrna, Syra and Constantinople, for sale to this market would it not answer the purpose of shippers in the U.S. to forward their shipments direct to Salonica?» It is true, however, that the long credits allowed to purchasers here might offer an objection. On the other hand credits at Smyrna and Constantinople are nearly the same with this difference, that at the former cities failures are of frequent occurrence, whilst, here, they are rare, and even when they happen a large dividend is always paid seldom less than seventy five per cent. It might, therefore, with your approbation, be advisable to make a trial of a cargo from the U.S. to Salonica in order to form a «Dépot» which might afterwards be increased or diminished according to circumstances. To carry this properly into effect it would require a commercial firm possessing sufficient capital and not having immediate want of early returns in cash or bills of exchanges, but rather to barter part of the mission against produce and then to wait for the remainder to balance the speculation. It is after nature reflection, that I venture to recommend this introduction of a direct communication, the result of which could not, I believe, be otherwise than a renewed and much more extended intercourse provided it should be conducted upon liberal terms and with that patience which a first undertaking of a similar nature always requires, to ensure success, however, it would be necessary to send only such

articles as are of a current kind, and a Vessel, of about 250 tons burthen, might load as follows;

150 Tons ordinary clean W. J. coffee.

20 do fine white Havannah Brazil, or E.G. Sugar.

3 do good purple and vislet Indigo.

1 do best gray, or dark silver, Cochineal.

4 do sound black pipper.

2 do Cloves.

10 do prime Ste Martha Wood.

30 do ordinary stoul price Goods and an assortment of colored and printed American manufactures with a rien to as certain how far they might compete in price with those from England.

A cargo of the foregoing discription could be sold here readily and probably at a profit soon after arrival at an average credit of four months and payable either in produce, cash, or Bills of Exchange in the course of six to eight months after effecting sale. Such an operation might also have the effect of throwing the exclusive imports in colonials into the hands of American merchants from the impossibility of others being able to oppose them in any shape whatever with regard to exports hence considerable activity has recently taken place in them, particularly in sheeps wool, lamb skins, silk, cotton wool, sheep skins, seeds, grain, tobacco and coarse woollens, the latter extensively consumed through out the Levant in warm and cheap clothing amongst sailors and the poorer classes of individuals. Heavy losses have however been sustained in cotton wool speculations owing to a short supply and defective quality; and the enormous advance in the price of silk cocons is also likely to leave a similar result this year; as the cost on board of fine silk, in imitation of that produced in Italy, will stand in, at least, about five dollars the pound weight. A disposition was manifested, during the wool season, to send several cargoes to Boston, but which was afterwards abandoned as the applications addressed to me, personally, to wards as certaining the nature of duties levied on sheeps. Wool could not be satisfactory unsucred, nor can they be unsucred until Government shall have decided upon an equalized duty, as the present tariff is a complete exclusion for missions of this article hence added to which I do not possess a tariff of any kind and I am thus prevented from affording information to the many applications made to me on this subject. I therefore request that you would be pleased to furnish me with a printed scale of general duties with a rien to give the necessary information to those who are will disposed to send the produce of this country to U.S.

A late firman from Constantinople levies a double duty on silk exportations but the contemplated remonstrances from the British and French Ambassadors may perhaps, do away with this fresh exaction.

The grain crop has been abundant this year but the wants required by the turkish government may probably, impede commercial speculations although it is evident that merchants, in giving a higher price, may, in bribing the local authorities, second in executing, the large orders given to several houses here. Barley is the only article which has been unproductive and very high prices for it are consequently demanded.

I have the honor to be

Sir

Your most obedient

Very humble Servant

W. B. Llewellyn

2

Ἐπιστολὴ τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Θεσσαλονίκης
Ch. Ed. Guys πρὸς τὸν Ἀμερικανὸ συνάδελφό του

Monsieur le Consul!

En nous communiquant la circulaire de l'ambassade relative au renouvellement du tarif français, vous nous avez honorés de votre choix pour vous fournir les renseignements que nous croirions de nature à faciliter la Commission sur l'important travail dont elle est chargée.

Flattés de cette préférence, nous allons tâcher de répondre à votre invitation en vous signalant les abus qui existent ici dans l'exploitation du Commerce de ces Contrées et nous considérons comme de la dernière urgence que la Commission, avec l'appui de Monsieur l'ambassadeur parvienne à les détruire.

Nos observations sur les Marchandises d'importation se limiteront à vous faire remarquer, Monsieur le Consul, que le Commerce des français ne se bornant pas exclusivement aux articles provenant de France, il est essentiel que dans le nouveau Tarif figure également toute espèce d'articles manufacturés et autres qui nous arrivent de l'Angleterre, de l'Italie, de l'Allemagne, de la Suisse etc., dont plusieurs n'existent pas dans l'ancien, on portent de mauvaises dénominations qui sont la source de continuelles contestations entre les Douaniers et les Importeurs. Messieurs les Commissaires sentiront comme nous cette nécessité et notre Commerce d'importation n'étant qu'un diminutif de celui de la Capitale, nous n'aurons pas à nous étendre sur un sujet qui leur sera des plus familiers.

Nous ne laisserons pas toute fois passer cette circonstance sans revenir sur l'abus que le Commerce français de cette Echelle a eu l'honneur de vous signaler, Monsieur le Consul, par sa Rêquête du 17 Mai passé et que vous avez bien voulu transmettre à S.E. l'ambassadeur; il s'agit du privilège que nous garantissent les

Capitulations, savoir, qu'une Marchandise provenant des ports d'Europe ayant acquitté les Droits de Douane dans un port ottoman, n'est plus soumise à les payer de nouveau si elle est reexpédiée pour un or plusieurs autres ports de la Turquie moyennant un acquit (Téskéré) que délivre la Douane du port d'arrivée et de ré-expédition. Ici notre Douanier se refuse à délivrer ce Téskéré pour Constantinople et lors même qu'on l'y fait consentir, il n'est tenu aucun compte de ce titre par le Douanier de la capitale qui fait payer une nouvelle Douane. Messieurs les Commissaires reconnaîtront, comme nous, combien il importe au Commerce que ce privilège soit maintenu.

Un nouvel abus qui vient d'être récemment établi est celui de la ferme du café, le monopole en ayant été cédé par le gouvernement à un individu le Commerce va se trouver privé des ressources que lui offrait cet article d'une Consommation importante, le négociant qui importera cette Denrée ne pourra la vendre qu'au fermier et devra se soumettre aux conditions que lui dictera celui-ci on courra le risque de voir chômer sa Marchandise en Magasin puisqu'il n'y aura pas d'autres acheteurs, cet abus est d'un trop grave préjudice au Commerce pour que nous ne nous empressions de le signaler à Messieurs les Commissaires afin qu'ils employent tous les moyens en leur pouvoir pour le détruire.

Le Commerce d'exportation exige plus de développement, il est essentiel d'observer que le Commerce de ces Contrées ne se fait plus comme par le passé que les propriétaires ou négociants du pays apportaient leurs produits en ville pour les y vendre aux négociants Européens. Maintenant, les négociants indigènes achètent à la source et expédient pour leur propre compte, se qui oblige les négociants Européens, pour soutenir cette concurrence à se procurer les retraits dont ils ont besoin, d'aller également les empletter sur les lieux des productions et de les expédier, pour la plus part, par les ports circonvoisins, tels que Cavalla, Tchijaze, Cassandre, Volo etc. Il résulte de ce mode d'opérer que le Tarif n'est plus compté pour rien et que l'on est obligé de payer les Droits qu'il plaît aux agens du fisc d'imposer sous diverses dénominations, telles que miri, bédéat, intissap etc. etc. Il en est de même pour la portion des Retraits qui entre en ville pour y être embarquée, un Droit d'octroi non moindre de 5 pour Cent est perçu à l'entrée en ville est une nouvelle Douane, dont le taux est établi arbitrairement, est encore exigée à l'embarquement; il est donc impossible de jamais établir un calcul exact sur un produit quelconque qu'il faut nécessairement acheter sur les liens des productions et qui est soumis à des Droits qui varient suivant le caprice des Gouverneurs de province auxquels revient le produit de la Douane; il s'en suit que lorsque des difficultés s'élevent entre les négociants et les Douaniers sur la qualité du Droit exigé, ceux la ne pouvant faire valoir leurs réclamations qu'auprès de ces mêmes Gouverneurs il est de leur intérêt de protéger leurs agens et aucune justice ne peut être obtenue. Cet invénient est grave, il exige un remède efficace car un Négociant

ne peut jamais établir un calcul exact lorsqu'il veut se livrer à des achats de produits dont l'époque de l'embarquement est souvent plus ou moins éloigné se trouvant souvent arrêté dans des opérations par des prohibitions de sortie ou de nouveau Droits qui peuvent gravement compromettre ses Intérêts.

Il est d'autant plus indispensable de mettre un terme à ces abus que la majeure partie du Commerce de la Macédoine s'exploitant au moyen d'avances, souvent très fortes que les Négociants Européens font aux Cultivateurs, aux grandes propriétaires et aux collecteurs des divers produits territoriaux, il est indispensable qu'ils connaissent d'une manière positive et en temps utile, la qualité des Droits quelconques qu'ils auront à acquitter sur les Marchandises dont ils traitent l'achat et dont leurs avances favorisent la culture, avances dont le but risque constamment d'être manqué et dont les Intérêts peuvent être perdus si même le Capital n'est pas exposé, lorsque des impositions imprévues, variées, arbitraires ou des prohibitions de même nature frappées instantanément au caprice des Gouverneurs ou de leurs délégués viennent à chaque instant entraver les acheteurs en les exposant à des Domages, intérêts, à des difficultés, à des procès, à des résiliations forcées et à toutes sortes d'inconvéniens même vis-à-vis de leurs Correspondants à l'étranger.

Nous comprenons qu'il n'est pas suffisante d'indiquer le mal mais qu'il faut aussi trouver le remède: nous avons mûrement réfléchi sur ce sujet et nous ne voyons d'autre moyen pour réprimer ces abus que d'obtenir la fixation d'un Droit invariable sur chaque produit depuis l'époque de l'achat à l'origine jusqu'à celle de l'embarquement la Douane de sortie comprise. Il faudrait alors stipuler que tous les Droits qui seraient perçus dans l'intérieur devraient être déduits de celui établi moyennant des acquits que délivreraient les agens du fisc qui auraient perçu les dits Droits soit des Négociants sujets Ottomans comme des Européens, puisqu'il peut arriver que ceux ci achetant de seconde main, il est important qu'ils ne soient pas soumis à payer une seconde fois des Droits déjà payés par d'autres et dont la Marchandise serait, par conséquent, surchargée.

Cette mesure nous paraît la seule efficace pour couper le mal dans sa racine, toute autre ne serait qu'illusoire pour ces Contrées puisqu'en établissant un Tarif pour les Droits à payer à l'embarquement, il en résulterait que l'on y perdrait au lieu d'y gagner attendu que l'on serait soumis à tous les Droits qu'il plairait aux autorités Turques d'établir jusqu'à l'entrée en ville, plus à la sortie, les Droits fixés par le Tarif qui seraient une perte réelle pour tons ceux de produits de ces Contrées et ce sont le plus grand nombre, qui s'embarquent sur les Echelles foraines où jusqu'à présent ils n'étaient soumis à aucune Douane de sortie tous les Droits ayant du être acquittés dans les villes de l'intérieur ou résidents les Agens du fisc.

Pour mieux fixer Messieurs les Commissaires nous leur soumettons le Tableau ci joint qui établit le prix moyen des principaux produits de ces Contrées

et la qualité des Droits auxquels ils sont assujettis, bien qu'ils soient énormes pour quelques uns, ce ne serait pas la le plus grave inconvénient s'il l'on était certain que ces Droits fussent invariables, le Négociant ferait son calcul avant d'entreprendre une opération et se livrerait ou non à des achats suivant la convenance qu'il y trouverait; c'est l'incertitude dans laquelle il se trouve constamment qui lui est préjudiciable et c'est à la destruction de ce vice capital qui doivent tendre tous les efforts de Messieurs les Commissaires.

Nous n'abandonnerons pas ce sujet sans démontrer de quel préjudice est pour notre Commerce, le Monopole des Comestibles qu'exerce ici le Pacha, sous prétexte qu'il doit fournir aux besoins de la Capitale, il en prohibe la sortie, ne permet aux Cultivateurs de ne vendre qu'à lui au prix qu'il trouve à propos de fixer et comme dans les bonnes années l'abondance est telle qu'elle surpasse les besoins de la consommation et la quantité à foynrir au Gouvernement, il en résulte que le Pacha, seul possesseur, en soutenant des prix que ne peuvent souvent payer les Négociants, entrave cette branche d'exportation source de prospérité pour les cultivateurs qui seraient très satisfaits des prix que payeraient les exporteurs mais ausquels ils ne peuvent vendre par suite de la prohibition arbitraire établie.

Nous réclavons encore, Monsieur le Consul, contre la Douane de Belgrade qui au mépris des acquits de payément qui accompagnent les Marchandises expédiées par terre pour l'Autriche et qui constatent que la Douane a été payée ici, exige de nouveaux Droits à la sortie contrairement aux traités qui nous garantissent le payement d'un Droit de Douane.

Nous croyons, Monsieur le Consul, avoir signalé les principaux abus qui entravent et nuisent au Commerce français dans ces Contrées, il nous reste à désirer que Mes... les Commissaires s'en pénètrent comme nous et que leurs efforts, pour les détruire soient couronnés d'un plein succès.

Nous avons l'honneur etc. ...

Salonique le 10...Août 1836..

signés/J.J. Goy et Al Aubanel

true Copy

Monsieur Ch. Ed., Guys

W. B. Llewellyn

Consul de France

à Salonique

*U. S. Consulate
Salonica, January 29th 1838*

No 37

*Honorable John Forsyth
Secretary of State*

Sir,

I have the honor of transmitting herewith, a yearly return of commerce during 1837, made out in round numbers, and as more nearly approaching to that required by the 12th article of general instructions to consuls in this respect. All Consuls, with the exception of myself, render only yearly returns, when they mutually assist each other; and as the instructions to Consuls, for furnishing half yearly returns to the Department of States, refer exclusively to American Vessels, I beg leave to submit for your consideration the expediency of my conforming in future, to this general rule of giving yearly returns of general trade and half yearly, when it might apply only to the commercial intercourse of the United States.

The enclosed Return, in its present, and perhaps improved, form shows no improvement in Imports and little, if any in Exports; but Trade in general, although considerably diminished is daily becoming gradually more solid, as an opportunity has been afforded, by the recent deplorable commercial crisis, of ascertaining the solidity of our dealers, many of whom, previously, had a factitious credit and in undertaking speculations which their actual means, in case of loss, did not warrant and could not cover.

The total absence of American vessels is certainly a subject of regret to me and to all Salonica, the Merchants of which would hail, with pleasure, a direct intercourse between two countries both of which might, in all probability, receive a remunerating result in reciprocal commercial operations and to introduce which it would only require a small commencement on the part of American Merchants in sending an assorted cargo for sale and in receiving for payment produce of Macedonia.

With the greatest consideration and respect,

I have the honor to be

Sir,

*Your most obedient
very humble servant*

W. B. Llewellyn

*Consular Return of Vessels arriving at, and departing from Salonica,
from the 1 January to the 31 December 1837, inclusive*

Nation	Arrivals				Total arrivals				Departures				Total departures		Total arrivals and departures	
	Direct		Indirect		No	Tons	No	Tons	Direct	Tons	No	Tons	Indirect	Tons	No	Tons
	No	Tons	No	Tons												
France	4	721	2	403	6	1,124	5	864	1	233	6	1,097			12	2,221
England	7	780	4	281	11	1,061	1	113	9	855	10	968			21	2,029
Austria	9	1,690	6	1,235	15	2,925	7	1,384	1	274	8	1,658			23	4,583
Greece	129	5,595	114	5,867	243	11,462	107	2,580	130	8,222	237	10,802			480	22,264
Russia			2	270	2	270			1	150	1	150			3	420
Sardinia	7	1,688	3	735	10	2,423	7	1,203	6	1,866	13	3,069			23	5,492
Turkey	27	3,496	11	1,958	38	5,454	25	4,278	4	490	29	4,768			67	10,222
Sundry	4	45	1	400	5	445	4	45	1	400	5	445			10	890
Total	187	14,015	143	11,149	330	25,164	156	10,467	153	12,490	309	22,957			639	48,121

Consular Return - Continued Importations in 1837. Description of Goods and then returns Value in Dollars

Whence	Dye Woods	Coffee	Cochineal	Twist	Silk Stuffs	Tins	Irons	Manif-actures	Brazil-hides	Pepper	Soap	Sugars	Indigo	Sun-dries	Total of Imports
England		5,000		60,000		5,000	11,000	215,000				13,000	5,000	1,000	315,000
Austria		45,000		23,000		1,000		14,000	15,000	2,000	20,000	10,000	4,000	2,000	136,000
France		6,000			3,000			3,000	16,000	1,000	8,000	7,000		1,000	45,000
Greece		18,000	5,000	8,000				26,000	1,000		18,000	17,000		2,000	101,000
Ionian Islands	6,000										14,000	4,000		2,000	20,000
Sardinia		10,000		6,000				12,000	14,000			9,000	3,000	1,000	55,000
Turkey	9,000	7,000	6,000	35,000		2,000	14,000	9,000	5,000	2,000	12,000	9,000	7,000	1,000	118,000
Sundry		5,000	1,000									2,000	2,000	1,000	11,000
Total	15,000	96,000	12,000	132,000	3,000	8,000	25,000	279,000	51,000	5,000	72,000	71,000	21,000	11,000	801,000

Exportations in 1837. Description of Goods and their relative value in Dollars

Destination	Wheat	Barley	Rye	Indian corn	Cotton Wool	Sheep's Wool	Staves	Sheep & Lamb skins	Raw Silk	Prunes	Timber	Filberts	Wax & Honey	Sundries	Total of Exports
<i>Austria</i>	54,000			30,000	32,000	8,000			5,000	1,000			4,000	11,000	135,000
<i>France</i>					3,000	110,000		1,000	50,000				1,000		165,000
<i>Greece</i>	27,000	13,000	2,000	13,000	4,000	17,000	2,000		13,000	1,000	26,000	3,000		12,000	133,000
<i>Sardinia</i>	32,000	1,000	1,000	2,000	28,000	5,000			13,000						82,000
<i>Turkey</i>	119,000	70,000	7,000		2,000		24,000	20,000	3,000		8,000	12,000		3,000	268,000
<i>Sundry</i>	24,000	12,000	1,000	11,000			16,000			1,000		6,000			71,000
Total	256,000	96,000	11,000	56,000	69,000	140,000	42,000	21,000	84,000	3,000	34,000	21,000	5,000	16,000	854,000

W. B. Llewellyn

*Salonica 31 December W. B. Llewellyn, U. S. Consul
Yearly Return of General shipping during 1837. Viz.*

Vessels,	inwards - exwards	—————	639
tonnage	» »		48.121
seamen	» »		2.500
imports		—————	\$ 801.000
exports			» 854.000

4

No 1

*U. S. Consulate
Salonica, January 17 1840*

*Honorable John Forsyth
Secretary of State*

Sir,

I have the honor of enclosing herewith a duplicate Return of yearly shipping, for 1838, a copy of which, at my request, I recently received from the U. S. Legation at Constantinople, as I have reason for believing that the original, together with several other communications, from me, to the department of state, dated, so far as I can recollect, either in April or May of last year, must have miscarried and this disaster may frequently occur from the fact that opportunities for America, via Smyrna by shipping conveyance are of irregular nature and attended often with an accumulation of despatches which are frequently laid aside and sometimes even entirely forgotten to be forwarded.

It will be soon, on reference to this return that it do is not include any American vessel although it affords one sincere satisfaction in being enabled to state that a very considerable portion of the ordinary sheep's wool, the produce of this country, is beginning to find it way to the markets of the United States, and loaded in American vessels at Smyrna. Macedonia hemp is, likewise, becoming an export for America; and I calculate that, during last Year, the quantity of these two productions may have given employment, at Smyrna, for four or five common sized American Vessels. I can also venture to add that I have largely contributed towards the introduction of these new branches of commercial industry; and no exertion on my part will be wanting in endeavouring to forward and extend the trade between the two countries.

*With the greatest consideration
I have the honor to be*

Sir,

*Your most obedient
Very humble servant
W. B. Llewellyn*

Consular Returns - Continued Imports in 1838.
Description of Goods and their relative value in Dollars

Flag	Coffee	Sugar	Cochineal	Indigo	Pepper	Dye Woods	Buenos Ayres dried hides	Manu- factures	Tin and Iron	soap	Total
England	—	—	—	—	—	—	—	105,000	2,000	—	107,000
France	12,500	17,500	7,500	4,500	2,500	300	32,500	2,400	—	—	79,700
Austria	16,500	15,000	6,500	5,250	1,000	1,200	7,000	24,250	2,000	2,000	80,700
Sardinia	15,000	16,250	1,000	2,300	700	—	22,000	20,000	—	—	77,250
Turkey	32,000	22,000	13,000	6,000	1,500	3,500	9,000	80,000	2,000	40,000	209,000
Greece	10,000	20,000	8,000	5,000	1,400	12,500	12,500	135,000	7,500	30,000	241,900
Ionian Islands	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,500	2,500
Total \$	86,000	90,750	36,000	23,050	7,100	17,500	83,000	366,650	13,500	74,500	798,050

Exports 1838. Description of Woods and their relative value in Dollars

Flag	Grain	Cotton Wood	Sheeps wool	Sheep and lamb skins	Construc- tion Timber...	Raw silk	Tobacco	Filberts	Bees Wax and Honey	Leeches	Total
France	—	13.000	80.000	900	—	90.000	600	—	—	500	185.000
Austria	130.000	40.000	6.000	1.200	—	45.000	12.000	—	4.500	26.000	264.700
Sardinia	45.000	20.000	—	1.000	—	6.000	8.900	—	—	—	80.900
Turkey	150.000	—	60.000	20.000	22.500	—	—	26.000	—	—	278.500
Greece	95.000	4.000	—	2.000	14.600	3.800	—	—	—	—	119.400
Total	\$ 420.000	77.000	146.000	25.100	37.100	144.800	21.500	26.000	4.500	26.500	928.500

W. B. Llewellyn

Consular Return

Vessels arriving at, and departing from the Bay of Salonica in the 1st of January to the 31st of December 1838, inclusive.

Flag	Arrivals		Department		Total	
	Number	Tonnage	Number	Tonnage	Number	Tonnage
England	18	1.667	11	867	29	2.534
France	12	2.015	12	2032	24	4.047
Austria	28	5.074	41	6888	69	11.935
Russia	7	1.210	5	710	12	1.920
Sardinia	17	3.361	19	3954	36	7.315
Turkey	238	14.757	271	14.826	509	29.583
Greece	448	15.577	392	14.489	840	30.066
Total	768	43.634	751	43.766	1.519	87.400

The foregoing Return (which it approved of, will, in future continued in the same manner) contains sundry small coasting vessels (denominated in French «Caravane») not hitherto included; and which, by increasing the number vessels, are now added in order to represent the entire account of yearly shipping bearing a flag.

W. B. Llewellyn

*Yearly Return of Vessels arriving at and departing
from the Bay of Salonica during the year 1838*

Vessels arrived	768
Vessels sailed	757
Total tonnage	87.400
Seamen employd	9.120
Import value	\$ 798.050
Export value	\$ 928.500

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου
τοῦ Αἴμου

ΓΕΩΡΓΙΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ-ΜΠΙΤΣΙΑΔΟΥ

RÉSUMÉ

Georgia Ioannidou-Bitsiadou, Nouveaux éléments historiques sur la Macédoine tirés des rapports consulaires américains de Thessalonique (1832-1840).

L'auteur puise des informations intéressantes, jusqu'aujourd'hui inconnues, sur l'état de la Macédoine pendant 1832-1840, tirées des archives américains (Department of States).

Le premier consul des Etats Unis à Thessalonique nommé Llewellyn se réfère dans ses rapports à la situation économique et sociale du pachalique de Thessalonique au milieu du XIX siècle. Il nous fournit aussi des éléments historiques concernant l'état commercial de la ville de Thessalonique et le statut des habitants Chrétiens dans le cadre des réformes intérieures (Tanzimat) à l'empire ottoman.